ATTORNEY GENERAL'S OFFICE
INITIALS: N.K DATE: 15.05.24
☑ File ☑ Website
☑ Database ☐ Social Media
☑ Email internal ☐ _____

'I HE FAKAMAAU'ANGA POLISI
FAKAMAAU'ANGA HIA
FAI'ANGA LESISITA NUKU'ALOFA

C/No. CR 126/23 & CR CR128/23

'I HE VAHA'A 'O: Polisi

Talatalaaki

MO: Manase Tongia
Viliami Vanisi

Faka'iloa

HILIFAKI TAUTEA

Ko e ongo hopo ni na'e tali tonuhia 'ae ongo faka'iloa, pea na'e fakahoko 'a e hopo 'i he 'aho 2/4/24 pea tala 'a e tu'utu'uni 'i he 'aho 22/4/24 'oku halaia 'a e ongo faka'iloa.

'Oku mahino mei he ngaahi mo'oni'i me'a, ko Manase Tongia 'i hono fehu'i fakafihi na'a ne pehe ko e taimi na'e fakahifo ai 'e Sione Tu'ifua 'a e 'u puha 'o fakaheka ki he'ene car, na'a ne mahamahalo 'oku 'ikai ko e 'u puha ia 'a Sione, he na'a ne fa'o pe 'o fonu 'a e car. Pea na'e 'ikai totonu ke fa'o 'e Sione ki he'ene car he ko e koloa na'e kaiha'asi 'e Sione pea neongo 'ene mahamahalo ko e koloa kaiha'a na'a ne ke tali pe ke fa'o 'e Sione 'a e koloa ko ia ki he'ene car. Na'e talaange 'e Sione ke 'alu 'o 'ave 'a e koloa mo 'omai 'a e T$500.00 mei he'ene fine'eiki pea 'ikai ke to e foki ia kia Sione he na'a ne 'ilo ko e koloa kaiha'a. Na'e 'ikai kene ta kia Sione 'o talaange ki ai masi'i ko e fu'u koloa kaiha'a, he na'a ne 'ilo pe ko e koloa kaiha'a. Pea na'a ne 'ilo ko e me'a kaiha'a na'a ne 'alu mo ia.

Ko Viliami Vanisi na'e mahino ia na'e nofo 'a Sione Tu'ifua 'i hono 'api. pea na'e pehe 'e Viliami Vanisi na'e 'alu ange 'a Sione Tu'ifua mo e milemila 'o tuku ange ki ai, 'o ne talaange ko hono 'inasi, pea to e ha'u pe ia 'o to'o 'a e me'a mei he kato na'a ne 'omai ma'ana, pea ne talaange kia Sione Tu'ifua pe ko e ha 'oku toe ala ai ki he kato pea ne talaange ko e 'ave ke 'omai 'aki 'a e seniti pea 'ita ia 'o to'o 'a e kato 'o 'ave ki fale ke 'oua 'e to e ala ki ai, pea ne talaange 'oku 'i ai 'a e me'a he kato 'oku ne fiema'u pea 'ikai to e tokanga ia ki ai, he na'a ne to'o pe 'a e me'a na'a ne tokanga ki ai 'o 'ave ki hono loki mo e 'alu ange 'a e kau polisi.

RECEIVED 8/5/24

Na'e fokotu'u mai 'e he talatalaaki 'a e ongo hopo 'e ua, ko e Rex v Fate (2021) TOSC 23; CR 317/2020. Mo e Rex v Hikila CR116/22.

Ko e Rex v Fate (2021) TOSC 23; CR 317/2020 na'e 'i ai ha kau faka'iloa 'e took tolu. Ko Suliana na'e tali halaia ia ki he kaiha'asi ha me'alele mahu'inga T$11,000.00, mo e ta ma'ama'a. Ko Saitoni na'e tali halaia ki he tali ha koloa kaiha'a 'a ia ko e me'alele. Ko Siosi'ana na'e tali halaia ia ki he tokoni'i 'o e fai hia, Na'e tautea ki he ngaue popula he mahina 'e 18. Ka ko e 'uhi ko 'ene tali halaia, lelei hono lekooti, fakatomala he me'a na'e fai na'e holoki ki he mahina 'e 12 ke ngaue popula ai kae toloi kakato he mahina 'e 18 makatu'unga ke ngaue ki he komiuniti he houa 'e 80.

Ko e Rex v Hikila CR116/22. Na'a ne tali halaia ki he'ene tali 'a e koloa fe'unga mo e T$1,600.00. Ko e 'uluaki fuofua fai hia ia 'a e faka'iloa. Pea 'i he hiliange hono fakakaukau'i 'a e lahi 'o e pa'anga, fakataha mo e fakakaukau'i 'a e tautea, ke faka'ehi'eni mei ha to e fai ha hia, na'e tautea ai ki he ngaue popula he mahina 'e 9 pea ko e 'uhi na'e 'ikai kene kau atu ki ha hia tali ha koloa kaiha'a kimu'a, na'e to'o ai 'a e mahina 'e 6 pea to e mahina 'e tolu ke ngaue popula ai, ka 'e toloi he mahina 'e 12 makatu'unga he'ene kau atu ki he ngaue ki he community he houa 'e 40.

Ko e tautea ke kamata ai 'a Manase Tongia 'oku ou poupou ki he fokotu'u 'a e talatalaaki ke ngaue popula he mahina 'e 14 pea ke to'o mei ai 'a e mahina 'e tolu ko 'ene ngaue fakataha mo e kau Polisi. Pea ko hono lekooti talu mei he 2010 ki he 2023 ko e haefale mo e kaiha'a, tokoni'i 'o e hia kaiha'a, kona mo e fakalavea lahi. 'Oku mahino 'oku te'eki ai pe ke liliu 'a e fakakaukau 'a e faka'iloa ke fai ha me'a 'oku lelei mo taau. Ko ia 'oku ou tu'utu'uni heni ke ngaue popula he mahina 'e 11 kae toloi 'a e mahina 'e ono fakamuimui 'i he mahina 'e 18.

Ko e tautea ke kamata ai 'a Viliami Vanisi 'oku ou poupou ki he fokotu'u 'a e talatalaaki ke ngaue popula he mahina 'e 9 pea to'o mei ai 'a e mahina 'e tolu ko 'ene tokoni ki he ngaue 'a e kau Polisi. Ko e lekooti 'o e faka'iloa mei he 1997 ki he 2002 ko e kona, mo e Fakatupu lavea. Pea 'ikai ha lekooti 'o e faka'iloa mei he 2002 ki he 2024 'a ia ko e ta'u 'aki 'eni 'e 22 'a e 'ikai ha lekooti fai hia 'o e faka'iloa, pea 'ikai ko ia pe, ka ko hono fuofua faka'ilo 'eni 'i he hia ko e tali ha koloa kaiha'a. pea 'oku to e ha mai 'a e loto fakatomala. Ko e ngaahi makatu'unga ko ia na'e ngaue 'aki 'e he Fakamaau'anga Tangi 'i he Mo'unga v R (1998) 'oku fe'unga 'aupito ia ke ngaue'aki ki he case ko 'eni neongo ai 'oku 'ikai ke ta'u si'i 'a e faka'iloa. Ko ia 'oku ou tu'utu'uni heni ke ngaue popula he mahina 'e 6 kae

toloi kakato he mahina ‘e 12 makatu’unga, ‘i he ‘ikai tene to e fai ha hia kehe, pea kene ngaue ki he Community he houa ‘e 40.

Na’e fai ‘eni ‘i Fasi ‘i he ‘aho 13 ‘o Me 2024

FAKAKAAU

KINGDOM OF TONGA
MAGISTRATES COURT